

חסד ואמת

פרשת לך לך

א. "אל תירא אֲבָרָם"

ברית בין הבתרים וברית המילה, הן שתי הבריתות עליהן עומד זרעו של אברהם-אבינו ועומד עם-ישראל לדורות. 'ברית בין הבתרים' פותחת בפסוק: "אֲחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הִנֵּה דָבַר-ה' אֶל-אַבְרָם בַּמִּצְוָה לֵאמֹר" (טו, א), ראשיתו של מחזה זה היא הבטחה השמימה וספירת הכוכבים, ולפי ההעמקה המדרשית הכוונה היא התעלות אברהם-אבינו למעלה מן הכוכבים והשקפתו עליהם, וזאת לפי לשון הפסוק: "אֶל-תִּירָא אַבְרָם אֲנֹכִי מִגֵּן לֶךָ שְׂכָרְךָ, הִרְבֵּה מְאֹד", ולאחר מכן נאמר לו: "הִבְטַחְנָא הַשְּׁמַיִמָה וְסִפְרֵי הַכּוֹכָבִים אִם-תּוּכַל לְסַפְרֵם; וַיֹּאמֶר לוֹ, כֹּה יִהְיֶה וַיִּרְעָד" (טו, ה), כשלבסוף בא הסיכום: "וְהָאֱמֵן בֵּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ, צְדָקָה" (טו, ו). לפנינו כאן ענין רב משמעותי. תחילה נאמר לו: "אל תירא אברם", ולאחר הבטחת הזרע הניתנת לו נאמר: "והאמין בה'", ואנו רשאים לשאול מה הרבותא בכך שאברם (שעדיין איננו אברהם) מאמין בהבטחה האלוהית. האם אמונתו בה' המודגשת בכתוב מבוססת על כך שהובטח לו דבר זה, או שמא היפוכו של דבר, הבטחון שיש לאברהם-אבינו בה' מתקיים ומבוסס על אמונתו בה'? "תנא דבי אליהו" שהוא אוסף קדום של מאמרים מדרשיים, אומר בהקשר לכך: "אין אומרים אל-תירא אלא למי שיש לו יראת-שמים לאמיתה'; כאן ראוי שנשים לבנו לכך שמדובר על 'יראת-שמים לאמיתה', ומכאן משמע שקיימת גם יראת-שמים שאיננה לאמיתה, ולגביה אין ראוי לומר "אל-תירא". מאמר זה מציג בחינה עמוקה מאוד באמונה, וזאת על-ידי הטעמת אמיתת יראת-שמים, לעומת זו שאיננה אמיתית. הניסוח "אל-תירא אברם", אינו אלא ביטוי תאולוגי נשגב של העובדה כי בתודעת אברהם קיימת הכרת האמונה בה', וכוונת מאמר מדרשי זה היא לטהר את אברהם-אבינו מן החשד, שמא יעלה על דעתנו כי אמונתו בה' לא היתה אלא פרי הבטחת ההגנה, השכר והזרע, וכדי לשלול גישה זו, מיד לאחר ההודעה – "והאמין בה'" מוסיפה התורה להסביר לנו מה היתה מהות אמונתו זו, כנאמר: "וְהָאֱמֵן בֵּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ, צְדָקָה", אמונתו בה' היתה **שלא על תנאי** ושאין תלויה בדבר, אמונה שקדמה לכל ההבטחות, ואלמלא יראת-השמים האמיתית שהיתה באברהם המתירא תמיד ומלכתחילה, לא היה הוא זוכה לאותה אמירה של "אל תירא אברם", הנאמרת כלשון המדרש רק למי שיש לו יראת-שמים אמיתית. לפנינו כאן פרושה פרשת חיי אברהם-אבינו המאמין, שראשיתה ברית בין הבתרים המשופעת בהבטחות, וסיומה נסיון העקידה הגדול אשר רק בעקבותיו נאמר לאברהם-אבינו: "כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה" (כב, יב). יראת אלוהים המוזכרת במעמד העקידה, איננה יכולה להיות קשורה כלל בהבטחות שהובטחו לאברהם בברית בין הבתרים, כגון להיות ה' מגן לו מפני הפגעים, האסונות, הצרות והמיקרים שבחיים, אלא אדרבא, דווקא במעמד העקידה, משום ובגלל יראת-אלוהים שלו, מוותר אברהם המאמין על כח ההנאות האנושיות, על הרווחים אותם יכול האדם להפיק בחייו, ועל כל מה שלפי התפיסה הפשטנית הרווחת מהווה לגבי האדם נכסים עליהם רוצה הוא הגנה. קשת של 195 פסוקים נמתחת מהכרזת "והאמין בה'" של ברית בין הבתרים, עד ההכרזה שלאחר העקידה "כי אתה ידעתי כי-ירא אלהים אתה", וסופה של קשת זו מעיד על ראשיתה ומלמדנו, כי אברהם-אבינו לא מסוגל היה ללכת לעקידה אלמלא אמונתו הטהורה בה', שלא היתה תלויה כלל בהבטחות, שהרי עצם צו העקידה מבטל מעיקרון את כל ההבטחות שניתנו, והמסקנה המתבקשת היא שהאמונה היא הכרעה ראשונית של המאמין, ולעולם אין היא מסקנה מאמירות, הבטחות, מתנות או מה שקורה לאדם.

חכמת חיים

- א. "נפש רעבה כל מר מתוק"
- ב. "הרע הוא המדרגה התחתונה של הטוב"
- ג. "קר־הרוח איש תבונה"

לעילוי נשמת אסתר (סטלה) בת שמחה

אמן